

Стельмах Наталія. Методичне забезпечення судово-бухгалтерської експертизи в сільському господарстві: стан та перспективи. *Економічний дискурс*. 2021. Випуск 3-4. С. 64-78.

DOI: <https://doi.org/10.36742/2410-0919-2021-2-7>

УДК 336.77:338.432

JEL Classification G21, E41, Q14

Томашук Інна

доктор філософії з економіки,
асистент кафедри економіки та підприємницької діяльності
Вінницький національний аграрний університет
м. Вінниця, Україна

E-mail: tomashuk.inna@ukr.net

ORCID: 0000-0001-6847-3136 [s36](#)

Томашук Ірина

аспірантка відділу фінансово-кредитної та податкової політики
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»
м. Київ, Україна

E-mail: iryna8000@icloud.com

ORCID: 0000-0003-3010-0558

ТЕОРЕТИКО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ МЕХАНІЗМУ КРЕДИТУВАННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація

Вступ. Банківське кредитування аграріїв залишається одним з найважливіших питань, які потребують глибокого дослідження та удосконалення, оскільки проблема недостатності обігових коштів та порівняно низької ефективності результатів виробничо-господарської діяльності аграрних підприємств тільки загострюється. Дієва система організації банківського кредитування здатна вирішити цю проблему.

Методи. У процесі дослідження використано ряд методів: абстрактно-логічний – для визначення сутності поняття, структури та елементного складу кредитного механізму АПК; методи порівняльного аналізу і синтезу – для дослідження сучасних аспектів організації банківського кредитування аграрних підприємств; монографічний – при виявленні та систематизації специфічних ознак організації кредитного процесу в аграрному секторі економіки; структурно-функціональний підхід – для формування концептуального бачення кредитного механізму АПК та його інституційного забезпечення; графічний – для ілюстрації та систематизації отриманих результатів дослідження; метод аналізу ієрархій – для обґрунтування критеріальної ієрархічної системи вибору позичальником банківської установи.

Результати. Систематизовано теоретичні погляди щодо сутності, структури та елементного складу кредитного механізму АПК. Сформульовано авторське бачення сутності кредитного механізму АПК, запропонована структурізація його пріоритетних елементних складових. Систематизовано алгоритм взаємодій та взаємодій між кредитором і позичальником, як суб'єктами кредитування. Виявлено специфіку кредитної політики банку по відношенню до аграрних підприємств та проаналізовано асортимент кредитних продуктів для фінансування їх оборотного капіталу та інвестування. Запропоновано напрями щодо підвищення ефективності співпраці банків з аграріями в сфері кредитування.

Перспективи. Отримані результати дослідження можуть бути використані органами галузевого управління аграрним сектором економіки, а також банківськими установами при розробці заходів та напрямів щодо оптимізації та удосконалення кредитування аграрних підприємств. Перспективами подальших досліджень є систематизація та уточнення методичних аспектів оцінки впливу банківського кредитування АПК на

забезпечення економічної безпеки держави, а також апробація методичних прийомів економіко-математичного моделювання для оцінки впливу банківського кредитування аграрних підприємств на динаміку валового продукту аграрного сектору економіки та на динаміку ВВП України.

Ключові слова: кредитний механізм; кредитний процес; кредитні відносини; банківський кредит; ризик; кредитор; позичальник; кредитний продукт; державна підтримка.

Вступ.

Кредитне забезпечення є одним з визначальних чинників ефективного функціонування суб'єктів підприємницької діяльності аграрного сектору економіки. У сучасних умовах аграрні товаровиробники постійно стикаються у своїй діяльності з проблемою нестачі обігових коштів, необхідних для закупівлі засобів захисту рослин і тварин, насіння, добрив, пального, а придбання нової техніки та обладнання взагалі залишається вкрай важкою задачею. Тільки дієва система кредитування сільськогосподарських підприємств дозволяє вирішити цю проблему. За умови ефективного використання кредитних ресурсів суб'єктами господарювання можливі значні зрушення в обсягах виробництва, котрі, в свою чергу, позначаються на фінансовому стані аграрних підприємств, їх прибутковості, а відтак і кредитоспроможності.

Банківське кредитування аграріїв залишається одними з найважливіших питань, яке потребує глибокого дослідження та удосконалення, оскільки проблема недостатності обігових коштів та порівняно низької ефективності результатів виробничо-господарської діяльності аграрних підприємств тільки загострюється.

В Україні функціонує розвинена банківська система, яка об'єднує державні і комерційні банки. На сьогоднішній день ліцензію НБУ на здійснення банківських операцій мають майже 180 банків, з яких лише 20 практикують у своїй діяльності кредитування аграрних підприємств. Аграрний сектор економіки залишається потенційним джерелом економічного зростання національної економіки України, а його поступовий розвиток повинен забезпечуватися ефективною системою банківського кредитування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Проблеми організації банківського кредитування аграрних підприємств є предметом дослідження багатьох вітчизняних вчених. Так, сутність, еволюцію поняття, структуру, трактування елементної складу кредитного механізму досліджували І. С. Гуцал, О. Є. Гудзь, М. Я. Дем'яненко, С. М. Засоба, Л. О. Вдовенко, Б. Л. Луців, О. О. Непочатенко, Л. В. Синяєва, Н. В. Радченко та інші.

Дослідженням кредитного процесу в аграрній сфері, визначенню його специфіки, обґрунтуванню напрямів удосконалення та оптимізації приділяли увагу у своїх працях О. О. Артем'єва, С. В. Андрос, Т. Г. Бондарук, Л. В. Кузнєцова, А. С. Гула, Н. Ю. Рекова, І. І. Салогуб, Н. В. Трусова, С. М. Халатур та інші.

Стан кредитного ринку та механізмів його функціонування в аграрній сфері у країнах ЄС досліджено К. Н. Jansson, С. J. Huisman, С. J. Lagerkvist, E. Rabinowicz, M. Wigier, B. Wieliczko, J. Forgarasi. Проблеми та перспективи розвитку кредитування сільського господарства Франції, США та Бразилії досліджено С. Westercamp, M. Nouri, A. Oertel та ін.

Проте багато питань щодо сучасної організації, забезпечення та регулювання механізму кредитування аграрних підприємств залишаються невирішеними, що актуалізує потребу в проведенні додаткових наукових досліджень.

Мета.

Мета статті – уточнити теоретичну сутність кредитного механізму, організації процесу банківського кредитування аграрних підприємств та обґрунтувати напрями оптимізації його структурно-елементної наповненості та практичної реалізації.

Методологія дослідження.

У процесі дослідження використано ряд методів: абстрактно-логічний – для визначення сутності поняття, структури та елементного складу кредитного механізму АПК; методи порівняльного аналізу і синтезу – для дослідження сучасних аспектів організації банківського кредитування аграрних підприємств; монографічний – при виявленні та систематизації специфічних ознак організації кредитного процесу в аграрному секторі економіки; структурно-функціональний підхід – для формування концептуального бачення кредитного механізму АПК та його інституційного забезпечення; графічний – для ілюстрації та систематизації отриманих результатів дослідження; метод аналізу ієрархій – для обґрунтування критеріальної ієрархічної системи вибору позичальником банківської установи.

Результати.

Кредитну систему уявляють як сукупність кредитно-фінансових установ, які виконують функції обслуговування всієї сфери кредитних відносин. Сукупність інститутів кредитування охоплює формальні, закріплені в праві, та неформальні, обумовлені в нормах і правилах поведінки, інститути, що забезпечують упорядковану взаємодію економічних суб'єктів на ринку запозичених ресурсів [6, с. 222].

Проф. Б. Л. Луців розглядає кредитну систему як «сукупність банків та спеціалізованих кредитно-фінансових інститутів, які здійснюють мобілізацію грошових ресурсів і надають їх у позики» та: «сукупність кредитних відносин та інститутів, які реалізують ці відносини» [12, с. 153]. Більшість дослідників фокусує сутність кредитної системи на сукупності кредитно-розрахункових і платіжних відносин, які базуються на певних формах і методах кредитування та відповідної сукупності кредитно-фінансових інститутів, які акумулюють вільні грошові кошти та направляють їх господарюючим суб'єктам, населенню [1, с. 349; 2, с. 15; 3, с. 86; 5, с. 13; 14, с. 33].

Таким чином, базові інститути кредитної системи – це банки, небанківські організації, представництва іноземних банків, які акумулюють тимчасово вільні кошти та спрямовують їх на кредитування аграрних підприємств. У якості основних кредиторів аграрного сектору економіки виділимо: комерційні банки, кредитні кооперативи та спілки, державні банки, державні сільськогосподарські банки, лізингові компанії, кооперативні банки та інші фінансово-кредитні установи. Категорію небанківських кредитно-фінансових інститутів представляють інвестиційні та різноманітні фінансові компанії, пенсійні фонди, біржі, страхові компанії, ощадні установи.

Встановлений законодавчо-правовою системою, що регулює банківську діяльність, алгоритмізований характер взаємовідносин та взаємодій між кредитором і позичальником визначає певну організаційно-економічну спрямованість колективної та індивідуальної діяльності суб'єктів кредитування [22]. Реалізація кредитних відносин між позичальником та кредитором передбачає появу цілого переліку зобов'язань та їх документального закріплення у вигляді відповідного кредитного договору, у якому фіксуються двосторонні зобов'язання банку, як кредитора, та аграрного підприємства, як позичальника, щодо надання та повернення суми запозичених коштів у зазначеному розмірі та у встановлені терміни.

Таким чином, кредитні відносини в аграрному секторі економіки можна представити як інституційну систему взаємодії банків та аграрних підприємств, функціонування якої передбачає мінімізацію трансакційних витрат, включно з витратами на укладання контракту, витратами специфікації та захисту прав власності [23, с. 14]. Необхідно зазначити, що реалізація кредитних відносин здійснюється через кредитний механізм. Категоріальна сутність, еволюція поняття, структура, трактування елементного складу кредитного механізму є об'єктом дослідження багатьох науковців (табл. 1).

Таблиця 1. Сутність поняття «кредитний механізм» у працях сучасних дослідників*

Автор, джерело	Характеристика та зміст поняття
І. С. Гуцал [7, с. 78].	Кредитний механізм як система дій та організаційно-економічних прийомів, інструментів впливу, за допомогою яких реалізується роль кредиту в суспільному відтворенні, тобто вводиться в дію процес кредитування і регулювання його здійснюється відповідно до дії економічних законів
С. В. Мочерний [9, с. 93]	Кредитний механізм – це сукупність принципів, організаційних форм, законодавчих норм, методів і правил, спрямованих на управління кредитом. Також виділяється категорія механізму кредитування – системи, що визначає послідовність і порядок надання різноманітних видів кредитів та їх зміну щодо нових умов
Л. О. Вдовенко [4, с. 56]	Кредитний механізм являє собою певну сукупність принципів, організаційних форм, методів і правил, що регулюються чинним законодавством і забезпечують необхідні умови для реалізації кредитних відносин
М. Я. Дем'яненко [8, с. 6]	Кредитний механізм – це сукупність засад, організаційних форм, методів і правил, спрямованих на забезпечення функціонування кредитних відносин, які включають заходи щодо здійснення безпосередніх відносин банківських та позабанківських кредиторів із позичальниками з приводу організованих та неорганізованих форм одержання кредитів та їх повернення. Як система, включає не тільки цю специфічну групу відносин але й відповідні інфраструктурні та інституційні ланки
О. Є. Гудзь [5, с. 12].	Кредитний механізм пов'язується з технологією кредитування, основними принципами кредитування та етапами кредитного процесу
О. О. Непочатенко [14 с. 32].	Кредитний механізм – сукупність організаційно-економічних прийомів надання і повернення банківських кредитів, як окремих дій в організації кредитного процесу. Мета функціонування даного механізму – задоволення виробничих потреб аграрних підприємств, а саме спрямування кредитних ресурсів комерційних банків на формування фінансових ресурсів товаровиробників
Л. В. Синяєва, Н. В. Радченко [25, с. 21-24]	Кредитний механізм – це система методів, важелів, інструментів та способів управління процесом передачі у тимчасове користування капіталу у грошовій, грошово-натуральній, натуральній формі на умовах зворотності та строковості.
Л.В. Кузнецова [11, с. 185]	Кредитний механізм – економічні відносини на кредитному ринку з приводу руху коштів у грошовій або товарній формі на умовах платності, зворотності та терміновості між кредитором і позичальником, в ролі яких можуть виступати: держава, банки, фінансові посередники, іноземні інвестори, сільськогосподарські підприємства, домашні господарства, громадські організації, інші інститути.
С.М. Засоба [10, с. 186]	Кредитний механізм – це система процесів у фінансово-кредитній та інвестиційній сферах, взаємозв'язки й взаємовідносини між ними, які базуються на інвестиційній політиці та забезпечують економічний розвиток шляхом формування стійкого кредитно-інвестиційного потенціалу аграрних підприємств

*Джерело: систематизовано автором на основі [4; 5; 7; 8; 9; 10; 11; 14; 25].

Ми погоджуємось з Гуцалом І. С., який стверджує, що «основним призначенням кредитного механізму є організація процесу кредитування, який набуває певної спрямованості та цільових орієнтирів у зв'язку з функціонуванням останнього; кредитний механізм включає в себе не тільки процес кредитування, а й дії суб'єктів управління в особі держави та її органів, які через економічні та управлінські методи та важелі впливають на реалізацію кредитних відносин; ефективне функціонування кредитного механізму, який підпорядковує інструменти, важелі та методи впливу на процес кредитування, залежить від повноти забезпечення економічних інтересів суб'єктів кредитних відносин; забезпечуючи реалізацію процесу кредитування, кредитний механізм охоплює і регулятивні дії, спрямовані на його адаптацію до швидкозмінної господарської ситуації» [7, с. 56].

В результаті систематизації теоретичних міркувань сучасних дослідників щодо сутності та структурно-елементної наповненості категорії кредитного механізму та врахування специфіки та особливостей аграрного виробництва вважаємо за доцільне представити структуру кредитного механізму АПК наступним чином (рис. 1).

В якості головних структурних елементів кредитного механізму АПК виділимо:

- нормативно-правову систему, що охоплює сферу законодавчо-правового забезпечення банківського кредитування суб'єктів господарювання в аграрному секторі економіки; нормативно-правове забезпечення та важелі регулювання діяльності банків, що кредитують аграрні підприємства та нормативно-інструктивне та методичне супроводження кредитної діяльності;

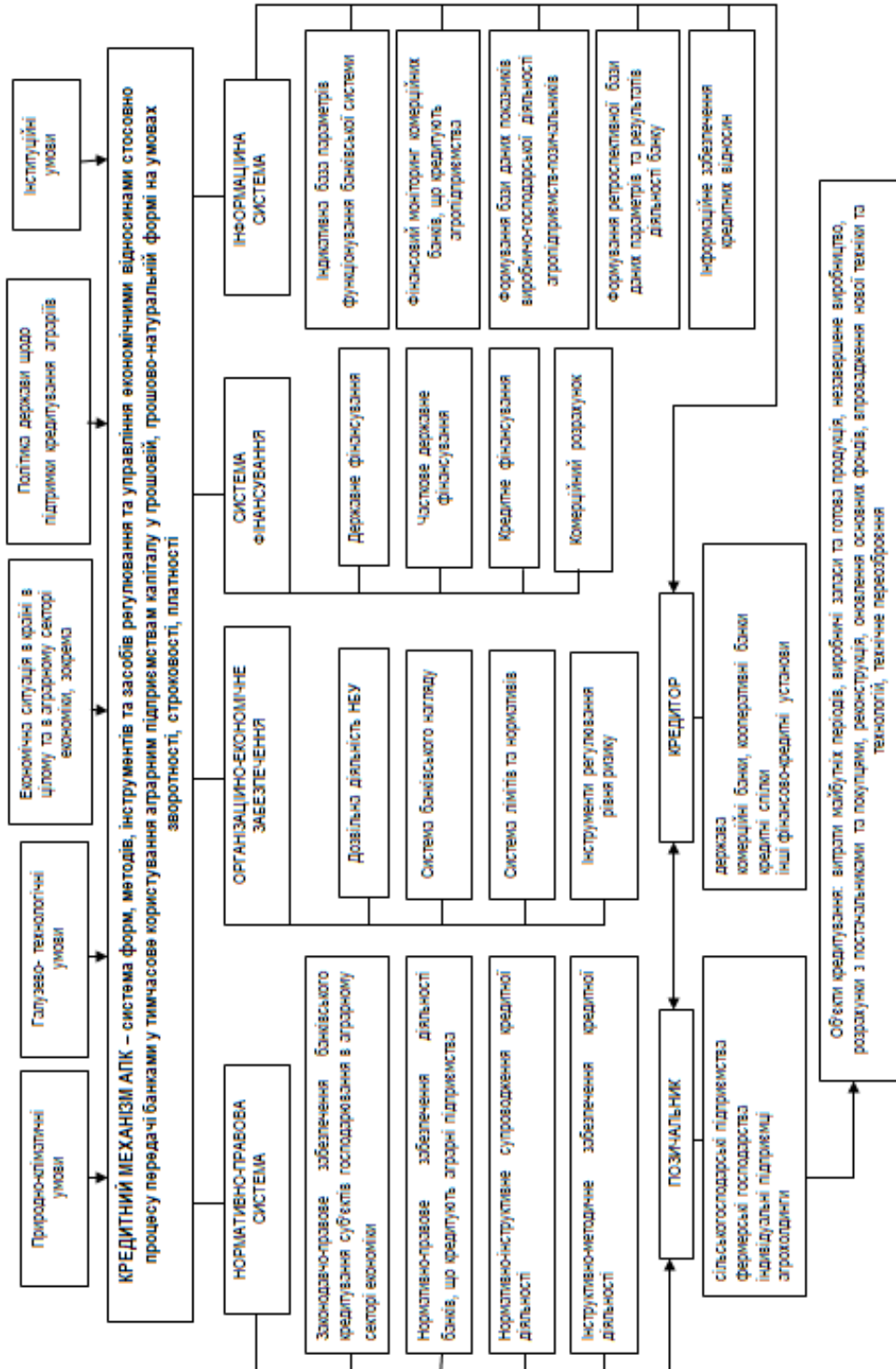

Рис. 1. Кредитний механізм АПК*

*Джерело: сформовано автором на підставі [5; 8; 14; 24; 25; 29; 30].

- систему організаційно-економічного забезпечення, що включає макроекономічні важелі дозвільної діяльності, систему банківського нагляду НБУ та регуляторний інструментарій банківського ризик-менеджменту;

- систему фінансування, що передбачає структуризацію джерел кредитних коштів, що надаються аграріям;

- інформаційну систему, яка складається з параметричних баз даних функціонування банківської системи в цілому і комерційних банків, що кредитують аграрну сферу економіки, ретроспективних баз показників результатів виробничо-господарської діяльності агропідприємств-позичальників, відповідної системи інформаційного забезпечення учасників кредитних відносин – кредитора та позичальника.

Фінансове забезпечення кредитного механізму визначає не тільки характеристики фінансових ресурсів, що використовує установа (установи), а й їх структурне співвідношення.

Саме ґрунтуючись на структурному співвідношенні джерел фінансових ресурсів банку та виходячи із внутрішнього нормативно-методичного забезпечення, внутрішньобанківський менеджмент формує організаційно-економічне забезпечення, яке включає в себе систему лімітів та нормативів, інструменти структурування кредиту та способи регулювання рівня ризику [25, с. 21].

В свою чергу категорія платоспроможності характеризує здатність аграрного підприємства-позичальника своєчасно здійснювати розрахунки за всіма видами своїх зобов'язань, а кредитоспроможності оцінює наявність у позичальника передумов для отримання кредиту та його здатність повернути позикові кошти і проценти за ними у повному обсязі та в обумовлені договором строки.

У випадку позитивної оцінки кредитоспроможності потенційного позичальника і кредитного ризику використовується такий інструмент кредитного механізму, як структурування кредиту, який, у свою чергу передбачає встановлення переліку основних умов кредитування (терміну надання, суми кредиту, процентної ставки, розміру комісії, рівня забезпечення, умов погашення). У якості забезпечення може виступати застава (майна, майнових прав, цінних паперів), гарантії (банків, третіх осіб), інше забезпечення (поручительство, свідоцтво страхової організації).

Після завершення процедур визначення й узгодження всіх параметрів майбутньої кредитної угоди складається відповідний висновок щодо кредиту. Кредитний комітет банку приймає остаточне рішення про видачу кредиту аграрному підприємству-позичальнику. Далі весь масив документів по оформленню, видачі кредиту та його забезпеченню оформляється у кредитну справу.

Організаційно-економічний зміст кредитного процесу пов'язаний зі створенням кредитної політики, проведенням обслуговування клієнтів щодо позики, розрахунком рейтингу виданих кредитів і оцінці кредитного портфеля банку, проведенням контролю за умовами позикової угоди, формулюванням порядку прийняття ухвали, розробленням принципів оформлення кредитної угоди, грамотним юридичним супроводом наданої позики [28, с. 79].

Активізація та здійснення кредитного процесу має дуалістичний характер. З боку аграрного підприємства – це обґрунтована, документально підтверджена потреба у позиці, а з боку банківської установи – організаційно-економічний механізм реалізації її кредитної політики та встановлена процедура щодо надання, супроводження, моніторингу, управління та аналізу кредитних операцій.

Кредитний процес розпочинається з формування кредитних ресурсів і включає в себе також етапи ініціювання і складання кредитних заявок, ідентифікації позичальників, аналізу кредитної заявки, розробки умов кредитування, ухвалення рішення про надання кредиту, укладання кредитної угоди, виплати коштів, руху кредитного потоку, контролю за виконанням кредитної угоди, обслуговування і погашення кредиту.

Здійснюючи кредитування аграрних підприємств, комерційні банки використовують фінансові ресурси, які формуються із залучених, позичених та власних коштів. У результаті кредитування вони трансформуються в обігові кошти, а у разі середньо - або довгостроково цільового кредитування придбання основних засобів сільськогосподарського виробництва,

обладнання для виробництва та переробки сільськогосподарської продукції, будівництва та реконструкції виробничих об'єктів – перетворюються у виробничий капітал. Такі трансформаційні процеси вважаємо за доцільне проілюструвати у вигляді наступної схеми (рис. 2).

Наявність комерційної зацікавленості банку в перетворенні своїх фінансових ресурсів на обігові кошти та виробничий капітал аграрного підприємства обумовлений тим, що підприємство, яке займається виробництвом та переробкою сільськогосподарської продукції, стає залежним від кредитів банківської установи, а банк посилює свій вплив на позичальника.

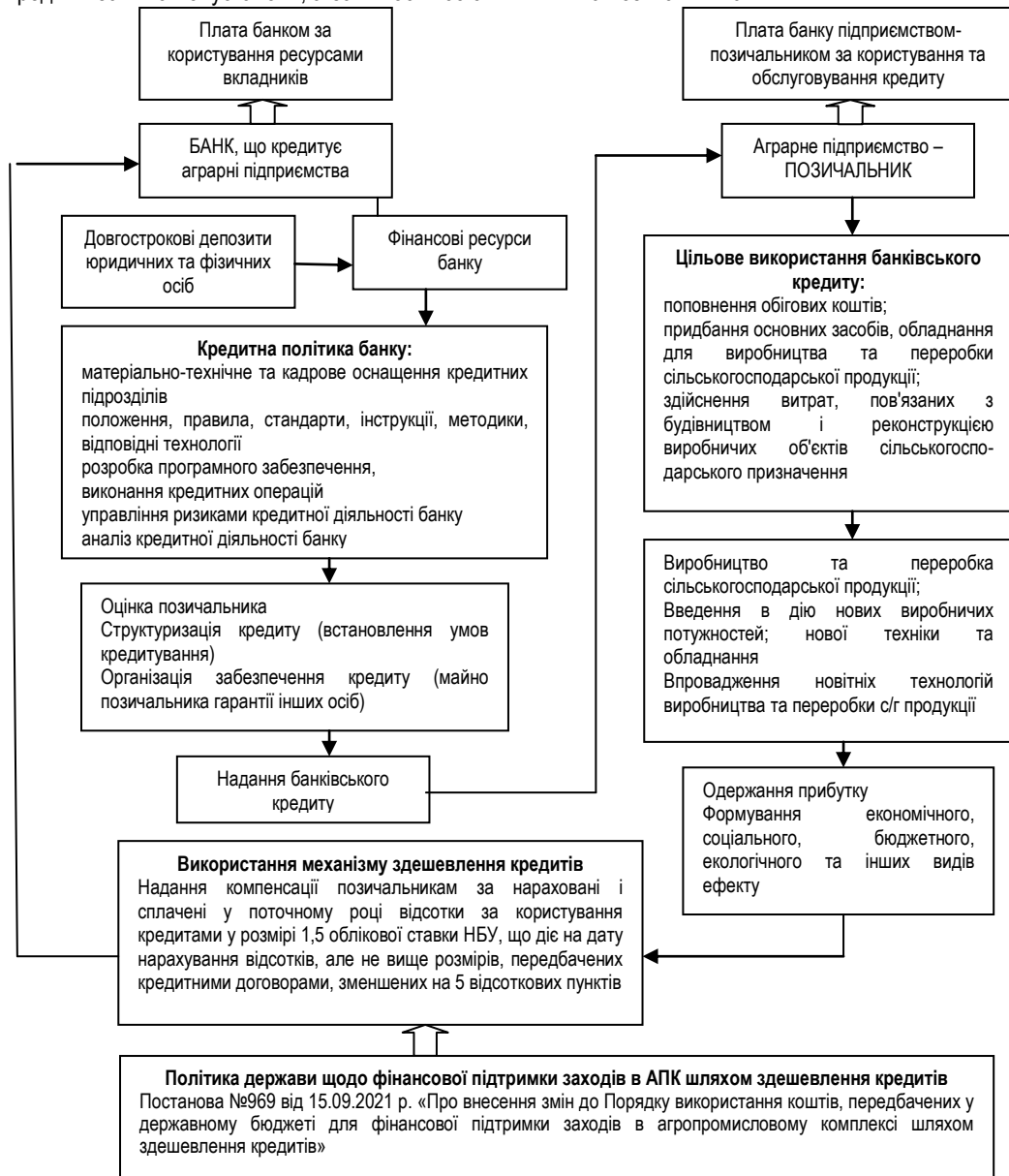

Рис. 2. Механізм трансформації фінансових ресурсів банку при здійсненні кредитування аграрних підприємств*

*Джерело: розроблено автором.

Досягнення економічної ефективності кредитної діяльності банку буде можливим, якщо його високоліквідні активи у вигляді кредиту, що надається аграрному підприємству, перетворяться у обіговий та виробничий капітал, який, у свою чергу у процесі господарської діяльності допоможе створити додану вартість у вигляді сільськогосподарської продукції, одержаного прибутку та примножити капітал підприємства.

Зазначимо, що примноження капіталу повинно бути достатнім для того, щоб повністю виконати кредитні умови, компенсувати банкові відмову від використання фінансових ресурсів для вкладання їх в інші альтернативні інструменти фінансового ринку та винагородити його за ризик [31].

У свою чергу виважена кредитна політика комерційного банку в сфері оптимізації позикового процесу покликана врівноважити дві різноспрямовані складові будь-якої фінансової діяльності: прибуток банку і ризики, що виникають в процесі кредитування.

Кредитна політика банку повинна розкривати всі фундаментальні положення організації кредитного процесу, формувати основні напрями кредитування, забезпечувати створення якісного кредитного портфелю, організувати функціонування дієвої системи управління кредитними ризиками, спрямованою на зменшення ймовірності втрат при кредитуванні.

Безсумнівно об'єктивною реальністю є наявність певної специфіки кредитної політики банку по відношенню до підприємств-позичальників аграрного сектору економіки. Враховуючи негативний вплив кризи і гостру необхідність у збільшенні обсягів інвестицій в аграрне виробництво, а також скорочення кредитних можливостей банківського сектору, актуальним є визначення пріоритетних напрямів сучасної кредитної політики банків щодо господарських суб'єктів аграрного сектору.

Підвищення фінансової стійкості функціонування аграрного виробництва неможливе без обґрунтованої системи державної підтримки, направленої на мобілізацію використання наявного виробничого потенціалу. Серед заходів з її реалізації в умовах нестабільності, що виникли в аграрному виробництві, і за відсутності рівноправних взаємовигідних відносин між виробниками аграрної продукції та промисловістю на перше місце справедливо відносять кредитування та субсидювання [27, с. 96].

Механізм державного регулювання аграрного виробництва включає комплекс заходів впливу держави на систему фінансово-кредитних відносин і має низку принципових особливостей, зумовлених ринковими умовами господарювання.

Невід'ємним складовим механізмом підтримки аграрного виробництва є спеціальний режим кредитування, який введено в дію з 2000 року шляхом часткової компенсації з державного бюджету відсоткової ставки за кредитами банків сільськогосподарським товаровиробникам та іншим підприємствам агропромислового комплексу. Цей механізм спрямований на забезпечення та стимулювання грошового кредитування та поліпшення умов надання позик аграрним виробникам.

Функціонують наступні державні програми підтримки кредитування агробізнесу: часткова компенсація вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва (умови – компенсація 25% вартості техніки, питома вага сільськогосподарської продукції – не менше 75%); фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів; програма доступні кредити 5-7-9%.

Також можливим є й здешевлення кредитів за рахунок реалізації міжнародних програм підтримки від Німецько-Українського фонду, Європейського інвестиційного банку, Європейського банку реконструкції та розвитку [13].

В процесі дослідження систематизовано асортимент кредитних продуктів для фінансування оборотного капіталу та інвестування аграрних підприємств та основні умови, на яких банки готові кредитувати аграрний сектор (табл. 2).

Таблиця 2. Кредитні продукти для фінансування оборотного капіталу та інвестування аграрних підприємств*

Банк	Вид кредитного продукту	Ліміт кредитування	Строк кредитування	Процентна ставка, %
АТ «Райффайзен Банк Аваль»	Овердрафт	4 500 000 грн	36 місяців	до 14,45%
	Кредитна лінія	37 000 000 грн	18 місяців	13-14%
	Партнерські програми	37 300 000 грн	60 місяців	до 14,5%
	Інвестиційний кредит на купівлю с/г техніки та обладнання	37 300 000 грн	60 місяців	13,2-13,6%
АТ «Креді Агріколь Банк»	Кредитування на розвиток бізнесу	До 75% від вартості проєкту – якщо заставне майно – об'єкт кредитування; До 90% – якщо забезпечення - інше майно	до 60 місяців – на придбання/створення основних засобів до 36 місяців – на реконструкцію/ремонт нерухомості	гривня – 14% дол. США – 6,5% євро – 5,5%
	Фінансування придбання агротехніки (обладнання)	X	до 60 місяців	гривня – 14% дол. США – 6,5% євро – 5,5%
	Кредитна лінія	Не повинен перевищувати 60% від планової собівартості посівної та / або збиральної кампанії	до 18 місяців	гривня – 14% дол. США – 6,5% євро – 5,5%
АТ КБ «Приватбанк»	АгроКУБ	Від 50 000 до 1 000 000 грн	до 12 місяців	14%
	Кредитна лінія Агро Сезон	від 500 000 грн	12-36 місяців	гривня – від 10,5% долар США – від 5,5% євро – від 4,5%
	Лізинг для бізнесу	X	до 5 років	від 0,01% річних залежно від партнерської програми
АТ «Кредобанк»	Кредитна лінія «Агро»	75% від розміру вартості с/г циклу	до 24 місяців	гривня – від 13,25% долар США – від 6% євро – від 4,5% PLN – від 6%
	Агроінвестиція МСБ	Без обмежень, авансовий внесок від 30%	до 84 місяців	гривня – від 13,75% долар США – від 6% євро – від 4,5% PLN – від 6%
	Агротехніка МСБ	Без обмежень, авансовий внесок від 10%	до 60 місяців	гривня – від 13,75% долар США – від 6% євро – від 4,5% PLN – від 6%
АТ «УкрСиббанк»	Поточна діяльність агробізнесу	5 000 000 грн	12 місяців	від 8,5%
АТ «Укрексімбанк»	Агрокредит «Інвестиційний»	Авансовий внесок від 30%	до 60 місяців основні засоби, корпоративні права до 36 місяців інші цілі	гривня – від 11,40% долар США – від 5,95% євро – від 5,20%
	Агрокредит «С/г техніка»	Авансовий внесок 15% для нової с/г техніки; 20% для іншої	до 7 років – нова техніка; до 5 років – інша техніка	гривня – від 11,40% долар США – від 5,95% євро – від 5,20%
	Агрокредит «Оборотний»	X	до 12 місяців до 18 місяців при фінансуванні рослинництва	від 11,4%
ПУМБ	Генеральний кредитний ліміт для аграріїв	До 50 000 000 грн	до 60 місяців	3,99% – місячна 15,0% – річна

*Джерело: складено автором на основі [15-21].

Кредитні продукти для фінансування оборотного капіталу надаються переважно у національній валюті. Мінімальний розмір процентної ставки пропонує АТ «УкрСиббанк» – 8,5%, максимальний 14,45% – АТ «Райффайзен Банк Аваль». В якості забезпечення банки приймають рухоме та нерухоме майно, майнові права, поруку, ліквідне майно, заставу майбутнього врожаю, заставу майбутніх прав по форвардному контракту, подвійні складські свідоцтва.

Кредитні продукти на інвестиційні цілі для агровиробників пропонують практично всі банківські установи, а об'єктами кредитування за всіма продуктами виступає переважно нова техніка; техніка, що вже була у використанні; обладнання, машини та устаткування.

Строк кредитування по інвестиційним кредитним продуктам становить переважно 60 місяців (5 років) для основних засобів, нової техніки та 36 місяців (3 роки) – інші об'єкти.

Також аграрні підприємства мають можливість придбати с/г техніку, устаткування, засоби захисту рослин, нафтопродукти та паливно-мастильні матеріали на спеціальних вигідних умовах в межах партнерських програм (на сайтах банківських установ розміщено перелік партнерів – провідних виробників-постачальників товарів та послуг).

Таким чином, на сучасному ринку банківських послуг існує достатньо різноманітний асортимент кредитних продуктів для аграрних виробників. Щодо вирішення проблеми вибору для аграрного підприємства банківської установи та конкретного кредитного продукту, Трусова Н. В. та Радченко Н. Г. пропонують використовувати метод аналізу ієрархій [26], застосування якого забезпечить ефективний вибір кредитного продукту, враховуючи індивідуальні вимоги кожного конкретного позичальника (рис. 3).

Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що ринок аграрного кредитування охоплює значну кількість суб'єктів, спроможних фінансувати аграрний сектор, головними серед яких залишаються банківські установи. Вони пропонують широкий спектр кредитних продуктів, проте висувають жорсткі умови для позичальників – чиста кредитна історія, досконала фінансова звітність, висока ділова репутація, результати ефективного функціонування підприємства протягом достатнього періоду. Таким чином, обґрунтування та практична реалізація сучасних адаптивних механізмів кредитування, безумовно сприятимуть побудові ефективних довгострокових взаємовідносин між банками та аграрними підприємствами.

Специфічність надання кредитів сільськогосподарським товаровиробникам визначатиме алгоритм та регулювання механізму кредитування, включаючи кожний його інструмент.

Головним пріоритетом організації кредитування аграрних підприємств має бути створення сприятливих умов для розвитку всіх сфер і галузей національної аграрної економіки. Отже, механізм кредитування має бути побудовано таким чином, щоб стимулювати покращення кінцевих результатів господарської діяльності вітчизняних аграріїв.

Висновки і перспективи.

Дослідженнями встановлено, що, відповідно до інституційного підходу, кредитна система – це сукупність кредитно-фінансових установ, які виконують функції обслуговування всієї сфери кредитних відносин, а встановлений алгоритмізований характер взаємовідносин та взаємодій між кредитором і позичальником визначає певну організаційно-економічну спрямованість їх діяльності.

Уточнено, що кредитний механізм АПК – це система форм, методів, інструментів та засобів регулювання та управління економічними відносинами стосовно процесу передачі банками у тимчасове користування аграрним підприємствам капіталу у грошовій, грошово-натуральній формі на умовах зворотності, строковості, платності. Структуризація його головних елементних складових дозволила відокремити нормативно-правову систему, систему організаційно-економічного забезпечення, фінансування та інформаційну систему.

Організаційне забезпечення процесу кредитування передбачає дотримання принципів, які служать основою організації банківського кредитування, основними серед яких визнано: тип взаємовідносин з клієнтом, прийнятність кредитного ризику для банку, нагляд та контроль у

супроводженні кредиту. Чітке визначення сутності кредитного процесу і його різновидів уможливило забезпечення належного управління кредитними ресурсами, а відтак – і функціонуванням банківських установ, як головних учасників кредитного механізму аграрного сектору економіки.

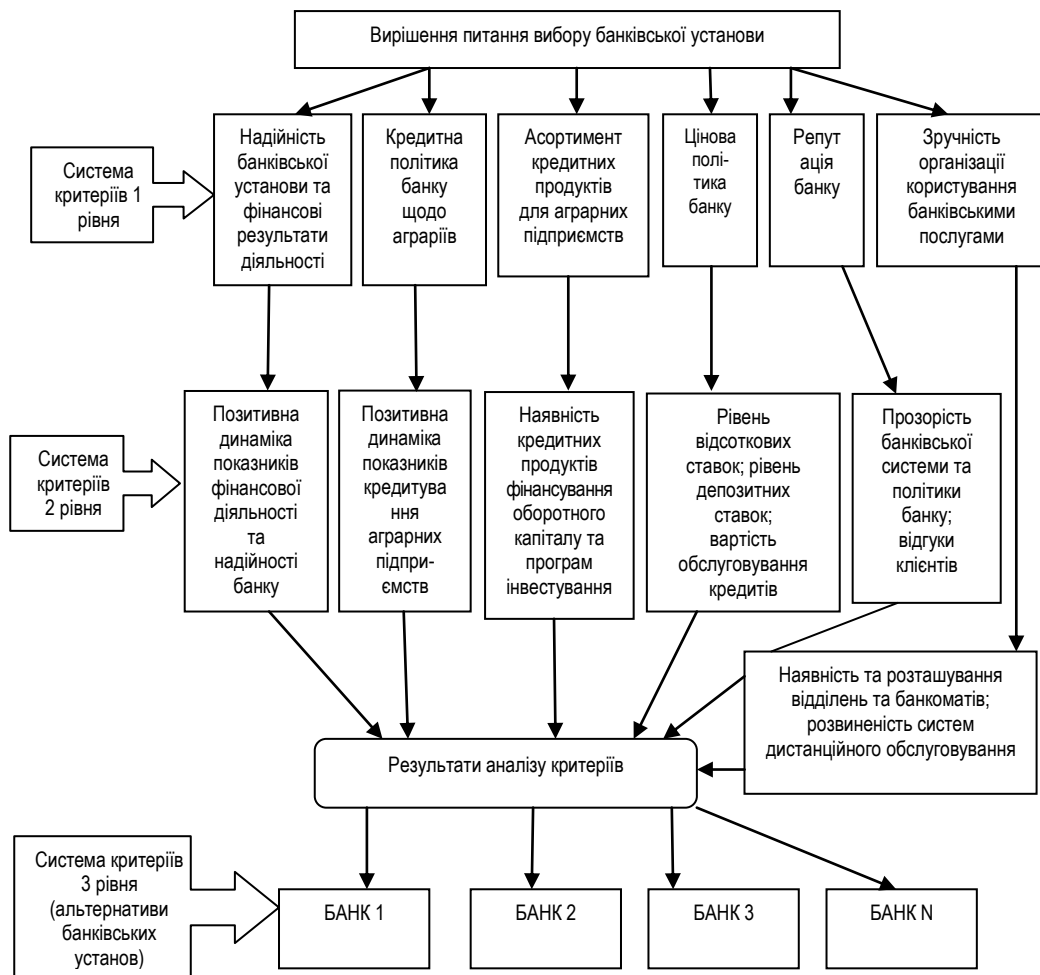

Рис. 3. Критеріальна ієрархічна система вибору банківської установи*

*Джерело: складено автором на основі [26].

Сучасна специфіка кредитної політики банків по відношенню до аграрних підприємств обумовлюється, перш за все негативним впливом фінансової кризи і гострою необхідністю у збільшенні обсягів інвестицій в аграрне виробництво, скороченням кредитних можливостей банківського сектору, зростанням вартості кредитних ресурсів, загостренням проблем зниження платоспроможності та кредитоспроможності аграрних підприємств. У свою чергу, підвищення фінансової стійкості функціонування аграрного виробництва неможливе без обґрунтованої системи державної підтримки у вигляді пільгового кредитування та субсидіювання.

У якості пріоритетних напрямів щодо підвищення ефективності співпраці банків з аграріями в сфері кредитування, вважаємо акцентувати увагу на необхідності спеціалізації банківських

установ конкретно під фінансові потреби аграрних підприємств; оптимізації цінової політики банків щодо аграріїв; збільшенні обсягів державної підтримки аграрного сектору; доступності та прозорості пільгового кредитування; стимулюванні факторингу та вексельного кредитування; підвищенні рівня управління ризиками та страхуванні в процесі кредитування.

Список використаних джерел

1. Андрос В. В. Фінансово-кредитне забезпечення розвитку сільськогосподарських підприємств. *Університетські наукові записки*. 2018. №304. С. 346-356.
2. Артем'єва О. О. Банківське кредитування АПК: сучасний стан та перспективи розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Випуск 21, частина 1. С. 13-18.
3. Бондарук Т. Г., Лукашук М. В. Особливості та перспективи банківського кредитування сільського господарства на сучасному етапі розвитку економіки України. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*. 2020. №3. С. 84–92.
4. Вдовенко Л. О. Механізми банківського кредитування в аграрній сфері : монографія. Вінниця: ФОП Корзун Д.Ю., 2013. 378 с.
5. Гудзь О. Є. Модернізація банківської кредитної політики при обслуговуванні агроформувань. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка: Економічні науки*. 2012. Вип. 126. С. 10-18.
6. Гулая А. С. Роль інституціональної середовища в кредитуванні аграрного сектора економіки. *Бизнес-Информ*. 2015. №10. С. 220-225.
7. Гуцал І. С. Банківське кредитування суб'єктів ринку в трансформаційній економіці України (питання теорії, методики, практики). Львів. 2014. 244 с.
8. Дем'яненко М. Я. Кредитний фактор сталого розвитку аграрного сектору України. *Економіка АПК*. 2014. №11. С. 5-14.
9. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 2. Редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. К.: Видавничий центр «Академія», 2001. 848 с.
10. Засоба С. М. Удосконалення механізму запровадження кредитної політики в розвитку АПК України. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2019. №6. Т. 2 (276). С. 185–188.
11. Кузнєцова Л. В. Банківський кредит як джерело фінансового забезпечення розвитку АПК України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Випуск 9-1. Частина 1. С. 183-186.
12. Луців Б. Л. Банки в інвестуванні економічного розвитку України. *Світ фінансів*. 2015. Вип. 1. С. 151-160.
13. Мюллер В.М. Аналіз фінансування сільського господарства в Україні. Агрополітичний звіт. Київ. 2020. 23 с. URL: https://www.apd-ukraine.de/images/2020/APD_Berichte_2020/11_Landwirtschaftsfinanzierungen/Bericht_Mueller_Landwirtschaftsfinanz_APD_UKR.pdf. (дата звернення 10.09.2021).
14. Непочатенко О. О., Бечко П. К. Фінансово-кредитний механізм в системі кредитування сільськогосподарських підприємств. *Актуальні проблеми економіки і управління*. 2014. №1. С. 30-39.
15. Офіційний сайт АТ «Креді Агріколь Банк». URL : <https://credit-agricole.ua> (дата звернення: 16.08.2021).
16. Офіційний сайт АТ «Кредобанк». URL : <https://kredobank.com.ua> (дата звернення: 16.08.2021).
17. Офіційний сайт АТ «Перший Український Міжнародний Банк». URL: <https://www.pumb.ua/> (дата звернення: 16.08.2021).
18. Офіційний сайт АТ КБ «Приватбанк URL : <https://privatbank.ua/> (дата звернення: 16.08.2021).
19. Офіційний сайт АТ «Райффайзен Банк Аваль». URL : <https://www.aval.ua> (дата звернення: 14.08.2021).
20. Офіційний сайт АТ «Укрексімбанк». URL : <https://www.eximb.com/> (дата звернення: 16.08.2021).
21. Офіційний сайт АТ «Укрсіббанк». URL : <https://my.ukrsibbank.com/> (дата звернення: 16.08.2021).
22. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III, чинний у поточній редакції від 5.08.2021, підстава - 1587-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>. (дата звернення: 4.08.2021).
23. Рекова Н.; Дятлова Ю. Розвиток кредитування реального сектору економіки: фокус на АПК як пріоритетну галузь. *Фінансовий простір*. 2019. №1 (33). С. 8-17.
24. Салогуб І. І. Кредитування аграрного виробництва: особливості, проблеми, напрями розвитку.

Підприємництво та інновації. 2019. №9. С. 49-53.

25. Синяєва Л. В., Радченко Н.В. Механізм кредитування суб'єктів господарювання аграрного сектору в Україні. Монографія. Мелітополь: Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2018. 220 с.

26. Трусова Н. В., Радченко Н. Г., Рубцова Н. М. Моделі банківського кредитування підприємств аграрної галузі. Електронне фахове видання «Ефективна економіка». 2021. №4. URL : http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/4_2021/9.pdf. (дата звернення: 4.08.2021).

27. Фурман І. В., Максименко Н. В., Гмиря В. П. Фінансово-кредитне забезпечення та податкова політика. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2019. №7. С. 88-99.

28. Халатур С. М., Гармаш М. Є. Фінансово-кредитне забезпечення сільськогосподарської галузі на основі оптимізації банківських активів. *Економіка та держава*. 2017. №9. С.78-81.

29. Jansson K. H., Huisma, C. J, Lagerkvis, C. J, Rabinowicz E. Agricultural Credit Market Institutions. A Comparison of Selected European Countries. *Factor Markets Working Paper*. 2013. №33. 30 p.

30. Westercamp C., Nouri M., Oertel A. Agricultural Credit: Assessing the Use of Interest Rate Subsidies. AFD Sustainable Development Department. 2015. 165 p. URL: <https://www.afd.fr/sites/afd/files/imported-files/29-VA-A-Savoir.pdf>. (дата звернення: 4.08.2021).

31. Wigier M., Wieliczko B., Forgarasi J. Impact of Investment Support on Hungarian and Polish Agriculture. Paper prepared for presentation for the 142nd EAAE Seminar Growing Success? Agriculture and rural development in an enlarged EU. May 29-30, 2014. Corvinus University of Budapest Budapest, Hungary. URL: <http://econpapers.repec.org/paper/agseaa142/172973.htm>. (дата звернення: 4.08.2021).

Статтю отримано: 15.08.2021 / Рецензування 29.09.2021 / Прийнято до друку: 30.12.2021

Inna Tomashuk

Ph.D. (in Economics), Assistant
Department of Economics and Entrepreneurship
Vinnytsia National Agrarian University
Vinnytsia, Ukraine

E-mail: tomashuk.inna@ukr.net
ORCID: 0000-0001-6847-3136 **s36**

Iryna Tomashuk

Postgraduate Student
Department of Financial and Credit and Tax Policy
National Scientific Centre «Institute of Agrarian Economics»
Kyiv, Ukraine

E-mail: iryna8000@icloud.com
ORCID: 0000-0003-3010-0558

THEORETICAL AND ORGANIZATIONAL ASPECTS OF THE MECHANISM OF LENDING TO AGRICULTURAL ENTERPRISES

Abstract

Introduction. Bank lending to farmers remain one of the most important issues that need in-depth research and improvement, as the problem of lack of working capital and relatively low efficiency of production and economic activities of agricultural enterprises is only exacerbated. An effective system of bank lending is able to solve this problem.

Methods. In the process of research a number of methods were used: abstract and logical - to determine the essence of the concept, structure and elemental composition of the credit mechanism of agriculture; methods of comparative analysis and synthesis - for study modern aspects of the organization of bank lending to agricultural enterprises; monographic - for identifying and systematizing specific features of the organization of the credit process in the agricultural sector of the economy; structural-functional approach – to form a conceptual vision of the credit mechanism of the agro-industrial complex and its institutional support; graphic - to illustrate and systematize the results of the study; method of analysis of hierarchies - to substantiate the criterion hierarchical system of choice by the borrower of a banking institution.

Results. Theoretical views on the essence, structure and elemental composition of the credit mechanism of agro-

industrial complex are systematized. The author's vision of the essence of the credit mechanism of agro-industrial complex is formulated, the structuring of its priority elemental components is offered. The algorithm of relations and interactions between the lender and the borrower as subjects of crediting is systematized. The specifics of the bank's credit policy in relation to agricultural enterprises are identified and the range of credit products for financing their working capital and investment is analysed. The directions of increase of efficiency of cooperation of banks with agrarians in the field of crediting are offered.

Discussion. The obtained results of the research can be used by the bodies of branch management of the agrarian sector of the economy, as well as by banking institutions in the development of measures and directions for optimization and improvement of lending to agricultural enterprises. Prospects for further research are systematization and refinement of methodological aspects of assessing the impact of bank lending on agricultural security of the state, as well as testing methods of economic and mathematical modelling to assess the impact of bank lending to agricultural enterprises on the gross product of the agricultural sector and GDP.

Keywords: credit mechanism; credit process; credit relations; bank credit; risk; creditor; the borrower; credit product; state support.

References

1. Andros, V.V. (2018). Finansovo-kredytne zabezpechennya rozvytku silskohospodarskykh pidpryyemstv [Financial and credit support for the development of agricultural enterprises]. *Universytetski naukovi zapysky* [University Scientific Notes], 304, 346-356. [in Ukr.].
2. Artemyeva, O.O. (2018). Bankivske kredytuvannya APK: suchasny stan ta perspektyvy rozvytku. [Bank lending for agro-industrial complex: current state and development prospects]. *Naukovyy visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu* [Scientific Bulletin of Uzhhorod National University], 21 (1), 13-18. [in Ukr.].
3. Bondaruk, T.H., & Lukashuk, M.V. (2020). Osoblyvosti ta perspektyvy bankivskoho kredytuvannya silskoho hospodarstva na suchasnomu etapi rozvytku ekonomiky Ukrainy [Features and prospects of bank lending to agriculture at the present stage of development of the economy of Ukraine]. *Naukovyy visnyk Natsionalnoi akademii statystyky, obliku ta audytu* [Scientific Bulletin of National Academy of Statistics, Accounting and Auditing], 3, 84–92. [in Ukr.].
4. Vdovenko, L.O. (2013). *Mekhanizmy bankivskoho kredytuvannya v ahrarniy sferi : monohrafiya* [Mechanisms of bank lending in the agricultural sector: a monograph]. Vinnytsya, FOP Korzun D.YU.
5. Gudz, O.Ye. (2012). Modernizatsiya bankivskoi kredytnoi polityky pry obsluhovuvanni ahroformuvan [Modernization of banking credit policy in servicing agricultural formations]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu silskoho hospodarstva imeni Petra Vasylenka: Ekonomichni nauky* [Bulletin of the Petro Vasylenko Kharkiv National Technical University of Agriculture: Economic Sciences], 126, 10-18. [in Ukr.].
6. Gulaya, A.S. (2015). Rol institutsionalnoy sredi v kreditovanii agramogo sektora ekonomiki [The role of the institutional environment in lending to the agricultural sector of the economy]. *Biznes-Inform* [Business-Inform], 10, 220-225.
7. Hutsal, I.S. (2014). *Bankivske kredytuvannya subyektiv rynku v transformatsiyini ekonomitsi Ukrainy (pytannya teorii, metodyky, praktyky)* [Bank lending to market participants in the transformational economy of Ukraine (questions of theory, methodology, practice)]. Lviv.
8. Demyanenko, M.Ya. (2014). Kredytyny faktor staloho rozvytku ahrarnoho sektoru Ukrainy [Credit factor of sustainable development of the agricultural sector of Ukraine] *Ekonomika APK* [Economy of AIC], 11, 5-14. [in Ukr.].
9. Mochernyy, S.V. (Ed.). (2001). *Ekonomichna entsyklopediya: U trokh tomakh. T.2* [Encyclopedia: In three volumes. V.2.]. Kyiv : Vydavnychyy tsentr «Akademiya».
10. Zasoba, S.M. (2019). Udoskonalennya mekhanizmu zaprovadzhennya kredytnoi polityky v rozvytku APK Ukrainy [Improvement of the mechanism of introduction of credit policy in development of agro-industrial complex of Ukraine]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu* [Bulletin of Khmelnytsky National University], 6, 2 (276), 185–188. [in Ukr.].
11. Kuznyetsova, L.V. (2014). Bankivskyy kredyt yak dzherelo finansovoho zabezpechennya rozvytku APK Ukrainy [Bank credit as a source of financial support for the development of the agro-industrial complex of Ukraine]. *Naukovyy visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu* [Scientific Bulletin of Kherson State University], 9-1, 1, 183-186. [in Ukr.].
12. Lutsiv, B.L. (2015). Banky v investuvanni ekonomichnoho rozvytku Ukrainy [Banks in investing in the economic development of Ukraine]. *Svit finansiv* [World of Finance], 1, 151-160. [in Ukr.].
13. Myuller, V.M. (2020). Analiz finansuvannya silskoho hospodarstva v Ukraini. Ahropolitychnyy zvit. Kyiv . Retrieved from <https://www.apd->

[ukraine.de/images/2020/APD_Berichte_2020/11_Landwirtschaftsfinanzierungen/Bericht_Mueller_Landwirtschaftsfina
nz_APD_UKR.pdf](http://ukraine.de/images/2020/APD_Berichte_2020/11_Landwirtschaftsfinanzierungen/Bericht_Mueller_Landwirtschaftsfina
nz_APD_UKR.pdf).

14. Nepochatenko, O.O., & Bechko, P.K. (2014). Finansovo-kreditnyy mekhanizm v sisteme kreditovaniya selskokhozyaystvennykh predpriyatiy [Financial and credit mechanism in the system of lending to agricultural enterprises]. *Aktualnyye problemy ekonomiki i upravleniya* [Actual Problems of Economics and Management], 1, 30-39.
15. Official site of Credit Agricole Bank JSC. (2021). Retrieved from <https://credit-agricole.ua>.
16. Official site of JSC «Kredobank». (2021). Retrieved from <https://kredobank.com.ua>.
17. Official site of JSC «First Ukrainian International Bank». (2021). Retrieved from <https://www.pumb.ua/>
18. Official site of JSC CB «Privatbank». (2021). Retrieved from <https://privatbank.ua/>
19. Official site of Raiffeisen Bank Aval JSC. (2021). Retrieved from <https://www.aval.ua>.
20. Official site of JSC «Ukreximbank». (2021). Retrieved from <https://www.eximb.com>.
21. Official site of JSC «Ukrsibbank». (2021). Retrieved from <https://my.ukrsibbank.com/>
22. Pro banky i bankivsku diialnist: Zakon Ukrainy vid 07.12.2000 r. № 2121-III, chynnyi u potochnii redaktsii vid 5.08.2021, pidstava - 1587-IX. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>.
23. Rekova, N., & Dyatlova, Yu. (2019). Rozvytok kredytuvannya realnoho sektoru ekonomiky: fokus na APK yak priorityetnu haluz [Development of crediting of the real sector of economy: focus on agrarian and industrial complex as a priority branch]. *Finansovyy prostir* [Financial Space], 1 (33), 8-17. [in Ukr.].
24. Salohub, I. I. (2019). Kredytuvannya ahrarnoho vyrobnytstva: osoblyvosti, problemy, napryamy rozvytku [Lending to agricultural production: features, problems, directions of development]. *Pidpryyemnytstvo ta innovatsiyi* [Business and Innovation], 9, 49-53. [in Ukr.].
25. Syniaieva, L.V., & Radchenko, N.V. (2018). *Mekhanizm kredytuvannya subiektiv hospodariuvannya ahrarnoho sektoru v Ukraini : monohrafiia* [Lending mechanism for agricultural entities in Ukraine. Monograph]. Melitopol : VD Melitopolskoi miskoi drukarni.
26. Trusova, N.V., Radchenko, N.H., & Rubtsova, N.M. (2021). Modeli bankivskoho kredytuvannya pidpryyemstv ahrarnoi haluzi [Models of bank lending to agricultural enterprises]. *Elektronne fakhove vydannya «Efektyvna ekonomika»* [Electronic professional publication «Effective Economy»], 4. Retrieved from http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/4_2021/9.pdf.
27. Furman, I.V., Maksymenko, N.V., & Hmyrya, V.P. (2019). Finansovo-kredytne zabezpechennya ta podatkovaya polityka [Financial and credit support and tax policy]. *Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktualni pytannya nauky i praktyky* [Economy. Finances. Management: Current Issues of Science and Practice], 7, 88-99. [in Ukr.].
28. Khalatur, S.M., & Harmash, M.Ye. (2017). Finansovo-kredytne zabezpechennya silskohospodarskoi haluzi na osnovi optymizatsii bankivskykh aktyviv [Financial and credit support of the agricultural sector based on the optimization of bank assets]. *Ekonomika ta derzhava* [Economy and State], 9, 78-81. [in Ukr.].
29. Jansson, K.H., Huisman, C.J, Lagerkvist, C.J., & Rabinowicz, E. (2013). Agricultural Credit Market Institutions A Comparison of Selected European Countries. Factor Markets Working Paper, 33, 30. Retrieved from: <http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/144003/2/WP33%20Agricultural%20Credit%20Market%20Institutions>.
30. Westercamp, C., Nouri, M., & Oertel, A. (2015). Agricultural Credit: Assessing the Use of Interest Rate Subsidies. AFD Sustainable Development Department, 165. Retrieved from <https://www.afd.fr/sites/afd/files/imported-files/29-VA-A-Savoir.pdf>.
31. Wigier, M., Wieliczko, B., & Forgarasi, J. (2014). Impact of Investment Support on Hungarian and Polish Agriculture. Paper prepared for presentation for the 142nd EAAE Seminar Growing Success? Agriculture and rural development in an enlarged EU. May 29-30, 2014. Corvinus University of Budapest Budapest, Hungary. Retrieved from <http://econpapers.repec.org/paper/agseaa142/172973.ht>.

Received: 08.15.2021 / Review 09.29.2021 / Accepted 12.30.2021

